

Beethoven överbord?

Klassisk musik och kvotering

När ett nytt år nu tagit vid kan vi blicka bakåt och konstatera att det under hösten hållits en ovanligt livfull debatt kring temat könsbalans inom den klassiska musikvärlden. Låt se om ni minns rubrikerna:

”Andelen kvinnliga tonsättare i Finlands tonsättarförbund har ökat från 11,5% till hela en fjärdedel bland tonsättare födda efter 1975”

”Tre generationer finska kvinnliga tonsättare gör succé vid senaste årens upplagor av BBC Proms”

”Kvinnliga tonsättare överrepresenterade bland kulturfondernas stipendiater – manliga utrikes födda tonsättare kraftigt underrepresenterade ”

Inte det? Det kan möjligtvis bero på att rapporteringen, i sin jakt på verkliga såväl som påstådda orättvisor, haft ett annat fokus. I *Hufvudstadsbladet* har man i en rubrik bland annat kunnat utläsa att en viss ung manlig dirigent ”uteslutande dirigerar män” – i en text som inom kort bevisar motsatsen.¹ Det visar sig handla om Klaus Mäkeläs framträdanden specifikt i huvudstadsregionen under innevarande säsong, men trots att Mäkelä under året dirigerar kvinnliga tonsättare på Åbo Festspel och med Radiosymfonikerna i Stockholm så fick rubriken stå oförändrad. I en annan text påtalas att en mörkhyad kvinnlig tonsättare född 1972 skulle ha ”stigit fram som den första svarta kvinnan” i flera sammanhang,² trots att det inom konstmusiken rimligtvis är den nästan hundra år äldre Florence Price (f. 1887) som borde benämnas på det viset. I ytterligare en text grunns det över varför Agathe Backer Grøndahls orkestermusik spelas så mycket mindre än landsmannen Edvard Griegs, som de finska orkestrarna ju spelar ibland – svaret är inte mer komplicerat än att det enda orkesterverk Backer Grøndahl publicerade under sin livstid har en speltid på 7 minu-

1 <https://www.hbl.fi/artikel/klaus-makela-och-taavi-oramo-ar-dirigenter-fodda-pa-1990-talet-den-ena-har-en-latt-preferens-for-kv/>

2 <https://www.hbl.fi/artikel/som-sjuttonaring-var-jag-ett-latt-byte-violinisten-erikka-maalismaa-tror-musiklivet-annu-har-my/>

ter. Och utan källhänvisning har *Hufvudstadsbladets* läsare i en debatt-text av Susanna Välimäki blivit pådyvlade att kvinnor ”komponerat och musicerat i historien minst lika mycket som män”.³ Utan att ens gå in på detta lögnaktiga påstående i detalj konstaterar jag att Välimäki försökt förflytta sig bortom debattens fokus på orkestermusik till allmänt komponerande och musicerande. Troligtvis beror denna förskjutning på att hon är mycket väl medveten om kvinnors förkrossande underläge vad gäller skriven orkestermusik tidigare i historien; hon hänvisar nämligen senare i texten till en databas med 760 verk av kvinnliga tonsättare – av dessa är endast 7 av upphovspersonerna födda före 1850.⁴ Utan närmare granskning kunde det vara lätt att missa att Välimäki med sin referens till databasen motbevisat sitt eget påstående.

I framställningar som dessa är det inte utan att man undrar varför krav på sanningshalt, intellektuell ärlighet och journalistisk sed fått stå sida för de inblandades egna hjärtefrågor.

Samma namn upprepas

För den som är beläst inom ämnet råder det inga som helst tvivel om att kvinnor historiskt sett haft enorma svårigheter att hävda sig som tonsättare. I en text som under höstens debatt skrivits för dessa historiska kvinnors sak medges att de varit ”få”. Men om nu ingen betvivlar att deras numerära underläge är ett faktum, och tveklöst ett beklagligt sådant, är det då inte uppenbart att det med repertoarutbudet i åtanke finns fullt godtagbara skäl till varför orkestrar världen över aldrig kommer kunna närma sig vår tids kvoteringsideal? Jag tappade under hösten räkningen över hur många gånger Louise Farrenc blev omnämnd. Nog för att publiken förtjänar att bli bekant med hennes musik, men kanske drar den uppmärksamme läsaren vissa slutsatser av att det är samma namn som upprepat allteftersom debatten fortskridit? Hur många andra kvinnliga tonsättare födda under tidigt 1800-tal kan nämnas som har åtminstone tre symfonier och annan orkestermusik i sin produktion? Bland övriga

3 <https://www.hbl.fi/artikel/symfoniorkestrarna-ar-den-patriarkala-kulturens-sista-faste/>

4 <http://www.musicdiversity.ch/en-us/publications/orchestral-works-women-composers/>

verk som nämnts under hösten finns Amy Beachs *Galiska symfoni* från 1894, men vad som inte påpekats är att detta var den första symfonin skriven av en amerikansk kvinnlig tonsättare, någonsin.

Låt oss summera: bra ouppmärksammas musik är alltid ett välkommet tillskott, men någons stöter man på det uppenbara – att det längre bakåt i tiden finns begränsade mängder orkestermusik av kvinnliga tonsättare. Man ställs då inför ett val att acceptera detta faktum eller att låtsas som att detta inte spelar någon roll för den konstnärliga kvaliteten. Hur man kan landa i den andra slutsatsen är svårt att förstå om det inte är ett uttryck för en stark ideologisk motivation, som i det här fallet föreslås påtvingas hela den finska musikvärlden.

Positiv särbehandling – fällande domar

Gång efter annan har kvotering föreslagits som botemedel på den obalans som råder, och Sverige har lyfts fram som ett föregångsland på många fronter. För egen del undrade jag vem som på fullaste allvar kunde anse att det var rättvisa att, som sker i Sverige, 20% av de nu levande tonsättarna (som råkar vara kvinnor) får dryga 50% av beställningarna⁵ – tills jag läste Wilhelm Kvists essä där detta beskrevs som en ”bättre balans”.⁶ Här är det viktigt att vara medveten om att fall av positiv särbehandling har lett till flera fällande domar i Sverige,⁷ en fråga som ofta drivits av den ideella insamlingsstiftelsen Centrum för rättvisa. Bland uppmärksammade fall under senare år kan nämnas hur Lunds Tekniska Högskola avbryter en rekrytering om det visar sig att en man är på väg att få tjänsten,⁸ hur kvinnor blivit bortvalda trots bättre meriter än män på veterinärutbildningar, samt hur

5 <https://www.hbl.fi/artikel/historiskt-genombrott-i-sverige-uruppfordes-forra-sasongen-fler-verk-av-kvinnor-av-man/>

6 <https://www.hbl.fi/artikel/nekrofilin-i-den-klassiska-musiken-ar-sjuklig/>

7 <http://centrumfornattvisa.se/likabehandling/lina-forsman-fl-mot-karlstad-universitet/>, <http://centrumfornattvisa.se/likabehandling/hanna-svederborn-m-fl-mot-slu/>, <http://centrumfornattvisa.se/likabehandling/cecilia-och-josefine-mot-uppsala-universitet/>

8 <http://academicrightswatch.se/?p=3909>

statsvetaren Erik Ringmar hamnade i blåsväder⁹ då han vid en kurs om kritiker av det moderna samhället inte förmådde uppfylla institutionens kvoteringskrav på minst 40% kvinnliga författare i litteraturlistan. Kursen skulle utgå från konservativ primärlitteratur från sent 1800- och tidigt 1900-tal, och här konstaterade Ringmar i ett blogginlägg att det verkade som att ”alla mörkblå bakåtsträvare var män. Kvinnorna, i alla fall de som uttryckte sig i skrift, var företrädesvis liberala och progressiva. Till slut lyckades jag i alla fall hitta en kvinnlig författare som var emot kvinnlig rösträtt.” Efter att Ringmar fått kritik för att ha placerat Judith Butler på litteraturlistan men sedan bortsett från hennes text när kursen väl börjat fick han oväntat nog stöd från Butler själv:

Jag är inte för att min forskning påtvingas någon på grundval av kvotering. Låt oss skilja mellan några saker. Det är en sak att hävda att genusperspektiv är ett tema som bör ingå i en kurs. Det är en annan sak att påstå att det enda sättet att säkerställa att genus inkluderas är genom ett kvoteringssystem som räknar antalet författare. Ytterligare en annan sak är idén att administrationen i jämställdhetens namn kan framtvunga användandet av vissa författare på en viss kurs. [...] Jag är motståndare till att man ålägger lärare att undervisa om specifika texter eller författare. Jag skulle själv avvisa alla sådana försök från institutionens sida, oavsett vilka samhällsliga mål man försöker uppnå med denna metod. Metoden är förkastlig, och målen kan inte uppnås genom tvång.¹⁰

Förflytta den nämnda situationen från den akademiska världen till konsertsalen och orkestrarnas planeringsverksamhet, och fundera på om inte dessa ord varit välbehövliga under höstens debatt. Ty här menar jag att vi har kommit till kärnfrågorna: vill vi ha en miljö där journalister, aktivister och politiker ges möjlighet att utöva påtryckningar gentemot orkestrarna? Ska dagens hetaste debattämnen få styra över hur konstnärliga beslut fattas? Och framför allt: önskar vi oss verkligen en instrumentell syn på konsten, där di-

9 <http://academicrightswatch.se/?p=2917>

10 <https://kvartal.se/artiklar/judith-butler-om-genuskonflikten-i-lund-metoden-ar-forkastlig/>

versitet gällande representation av kön, etnicitet och sexuell läggning blir avgörande för vilken musik som klingar i våra konsertsalar?

”Ingen tacksamhetsskuld till Beethoven”

I en klartänt och välformulerad text av Lotta Wennäkoski¹¹ undras det försiktigt och trevande om vi inte borde bättra på statistiken en aning, om vi inte kunde ha konserter till Pride-festivalens ära, och om vi inte kunde försäkra oss att alltid ha representanter av mer än ett kön i jury-sammanhang. Detta är saker som givetvis förtjänar att diskuteras, men när hon direkt därefter kommer till slutklämmen så är det som att det inte finns något att debattera: ”Det vore ju konstigt om publiken, medveten om den pågående debatten, inte snart börjar begära allt detta. Vi står inte i tacksamhetsskuld till Beethoven, utan till vårt samhälle” (min övers.). Jag förundras över denna tvärsäkerhet kring hur ”publiken” – som om de vore en enhetlig massa – tänker. Hur kan Wennäkoski ta för givet att publiken inom kort kommer att ge sig in i samtalet, och därtill begära just de saker hon själv efterfrågar? Formuleringen är så vass att jag, i avsaknad av närmare förklaring, upplever den som en totalitär instruktion om rättning i leden. Och vad som är så intressant i sammanhanget är att de få gånger som icke-musiker kommit till tals i *HBL*¹² och *Helsingin Sanomat* så har de också gett uttryck för helt andra åsikter än de Wennäkoski efterfrågar.¹³ Det är därtill svårt att underskatta föraktet inför kulturarvet när det påstås att vi inte står i tacksamhetsskuld till Beethoven, som likt få andra format den klassiska musiken och som haft ett alldeles omätbart inflytande på senare tonsättare, musiker och musikälskare. Detta påminner till stor del om andra inlägg i debatten som menat att ”nekrofilin i den klassiska musiken är sjuklig” (se not 6) och att den klassiska musiken ”måste göra upp med sin förtryckarhistoria”.¹⁴ Ytterligare en

skribent menar helt sonika att det är ”skriande brist på kunskap och kritiskt tänkande” som ligger bakom uppfattningen om ”kvalitetskriteriernas objektivitet [...] samt tonsättarmästarnas obestridliga ställning i musikhistorien”.¹⁵ Retoriken är som hämtad från de ryska futuristerna, som i sitt provokativa manifest ”En örfil åt den offentliga smaken” från 1912 deklamerade att ”Pusjkin, Dostojevskij, Tolstoj etc. etc. måste vråkas överbord från Samtidens Ångbåt”. Här är det dock konsertpubliken i stort som kan rösta med fötterna och avgöra om det är välkommet med en såpass relativiserande inställning till musikhistorien. Det kan inte uteslutas att delar av denna massa tänker annorlunda i frågan, oavsett hur ”konstigt” detta kan upplevas av skribenter och aktivister som instruerat dem att tycka helt andra saker.

Bara finlandfödda är rubrikstoff

Slutligen, för den som på riktigt intresserar sig för representation, hur ser situationen ut för utrikes födda, i Finland bosatta tonsättare? Den som synar de olika stipendiefondernas resultat noterar att kvinnliga finländska tonsättare faktiskt är överrepresenterade – det är i själva verket tonsättare som flyttat hit från utlandet som har det svårast att få gehör i vår lilla ankdamm, vilket tycks drabba manliga tonsättare värst. Vet man i Finland att en av Sibeliusakademiens kompositionsavdelnings kanske mest internationellt framgångsrika studenter, numera alumn, heter Jimmy Lopez?¹⁶ Noterar den uppmärksamme läsaren de gånger både finländska och utländska tonsättare nomineras till priser men endast den finländska tonsättaren nämns i rubriken?¹⁷ Ty här har vi nämligen ett missförhållande som *HBL* gott kunde bevaka i framtiden.

MARTIN MALMGREN

En kortare version av detta inlägg har erbjudits Hufvudstadsbladet, som valde att inte publicera den.

11 https://issuu.com/gehrmansmusikforlag/docs/highlights_4-2019

12 <https://www.hbl.fi/artikel/kvinnorna-haller-samma-klass-som-mannen/>

13 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006282673.html>,
<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006282674.html>

14 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006278022.html>

15 <https://www.hbl.fi/artikel/konkvoter-ar-ett-mindre-ont-an-ingen-forandring-alls/>

16 <https://www.jimmylopez.com>

17 <http://www.amfion.fi/sebastian-hillin-snap-music-teosto-palkintoehdokkaana/>